ILMIY AXBOROT

UDK :37.018.1:37.017.92 **DOI: 10.56292/SJFSU/vol29_iss1/a193**

MISHEL MONTEN FALSAFASIDA GUMANISTIK ANTROPOTSENTRIZM MASALALARI

ВОПРОСЫ ГУМАНИСТИЧЕСКОГО АНТРОПОЦЕНТРИЗМА В ФИЛОСОФИИ МИШЕЛЯ МОНТЕНА

QUESTIONS OF HUMANIST ANTHROPOCENTRISM IN THE PHILOSOPHY OF MICHEL MONTAIN

Qurbonov Umidjon Egamberdiyevich[1]

[1]Qurbonov Umidjon Egamberdiyevich – Samarqand davlat universiteti katta o‘qituvchisi, Falsafa fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya

Maqolada Mishel Montenning ijtimoiy-falsafiy ta’limoti misolida Yevropa Uyg’onish davrining gumanistik antroposentrizm masalalarini ochib berilgan. Shuningdek, mutaffakkirning “Tajribalar” asaridagi o‘zlikni anglash, iymon-e’tiqod, vijdon pokligi g’oyalarining gumanistik mohiyati umrboqiy merosni chuqur o‘rganish va qadrlash, zamonaviy ilm-fan yutuqlarini egallash, mas’uliyat va oriyat fazilatlar yoshlar ma’naviy qiyofasini shakllantirish masalalari bayon qilingan.

Аннотация

В статье раскрываются вопросы гуманистического антропоцентризма европейского Возрождения на примере социально-философского учения Мишеля Монтеня. Также важны для молодежи гуманистическая сущность идей самосознания, веры, чистоты совести в творчестве мыслителя «Опыты», углубленное изучение и оценка вечного наследия, приобретение современных научных достижений, ответственность и благородные качества. описывает формирование духовного образа.

Abstract

The article reveals the issues of humanistic anthropocentrism of the European Renaissance on the example of the socio-philosophical teaching of Michel Montaigne. Also important for young people are the humanistic essence of the ideas of self-consciousness, faith, purity of conscience in the work of the thinker "Experiments", in-depth study and evaluation of the eternal heritage, the acquisition of modern scientific achievements, responsibility and noble qualities. describes the formation of a spiritual image.

Kalit so‘zlar: *Mishel Monten, Uyg’onish davri, gumanizm, antroposentrizm, “Tajribalar”, inson, shaxs, yetuk axloqli shaxs, o‘zini aglash.*

Ключевые слова: *Мишель Монтень, Ренессанс, гуманизм, антропоцентризм, «Опыты», человек, личность, зрелая нравственная личность, самореализация.*

Key words: *Michel Montaigne, Renaissance, humanism, anthropocentrism, "Experiments", man, person, mature moral person, self-realization.*

KIRISH

Gumanizm g‘oyasini ilgari surgan faylasuflarning asarlarida shaxsni tarbiyalash masalasi asosiy mavzuga aylangan. “Gumanizm” (humanus) lotincha ibora bo‘lib, insoniylik tomon intilish yoki insonning insondek yashashi uchun zarur bo‘lgan shartsharoitlarni yaratish degan ma‟noni bildiradi [1]. “Gumanizm” atamasi ilk bor qadimgi Rim falsafasida qo‘llanilgan bo‘lsa-da, lekin rivojlanishi Renesans davriga to‘g‘ri keldi. Mazkur davrda inson faoliyatining barcha sohalari antik davrga yoki o‘rta asrga nisbatan farqli ravishda talqin etildi.

Uyg‘onish davri o‘z fikrlari va ishlarida erkin, dunyo bilan har tomonlama aloqalarga kirishgan shaxsni shakllantirdi. Ushbu shaxsning universalligi, uning o‘ziga xos uyg‘unligi o‘tmishda qoldi. Shuni ham ta’kidlash kerakki, Monten va u ijod qilgan davr shaxsiy in’ikosning mustaqil qiymatini anglash jarayonini burjua jamiyatining shakllanishi paytida hayotning yangi usullari va odamlarning dunyoni anglashini aks ettiruvchi yangilik sifatida qabul qilindi. Uyg‘onish davridagi gumanizm vakillari yangi turdagi madaniyatni shakllantirdilar, o‘z ongida o‘z hayotini amalga oshirish maqsadida uning markazida avtonom shaxs joylashtirildi. Shu munosabat bilan inson qiyofasini ajratish keng tarqalib, Uyg‘onish davridagi butun adabiy yo‘nalishni qaytadan ko‘rib chiqdi. Bu Montenning “Tajribalar” asarida aks ettirilgan, u yerda muallif insonning fazilatlariga, inson shaxsiyatining xususiyatlariga e’tibor qaratgan. Bu yerda biz Yevropa Uyg‘onish davri bo‘yicha mutaxasis, professor K.B. Shadmanovning quyidagi fikrlari diqqatga sazovor. Inson Xudo va Cherkov oldida uzoq asrlik sukut va itoatkorlikdan so‘ng birinchi marta aytmoqchi bo‘lgani: “Men”! Bu men yozyapman. Men buni ifoda etayapman. Men - insonman. Men yer yuzidagi

hukmronman, “Men sizga tushuntirib berayapman”. Chunki inson, nihoyatda, dunyo haqiqati tuyg‘usiga, umuminsoniy ongning yo‘naltirilgan birligiga va keyinchalik faqat o‘zini o‘zi biladigan shaxsning birligiga ega bo‘ldi”[2;74]. Bu davrda asosiy e’tiborini inson qalbining xilvat kengliklari, fe’l-atvorining o‘ziga xos qirralariga qaratgan faylasuf Mishel Eykem Monten edi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Mishel Montenning ilmiy merosini o‘rganish va undan foydalanish, ilmiy-falsafiy hamda gumanizmga doir qarashlari borasida falsafiy omillari borasida MDH mamlakatlari olimlaridan R. Aulotte, I. Bellenger, V.P.Komarova, G.K.Kosikov, T.I.Maliyeva va boshqalar tomonidan tadqiqotlar olib borishgan. Jumladan, olimlardan G.K.Kosikov Mishel Montenni so‘nggi gumanist sifatida, uning ta’limotidagi inson shaxsining mustaqilligi va erkinligi g‘oyasini tahlil qilgan

O‘zbekistonda Mishel Monten ijtimoiy-falsafiy merosi, uning yetuk axloqiy shaxsni shakllantirish borasidagi qarashlarini o‘rganishga bag‘ishlangan maxsus ilmiy tadqiqotlar olib borilmagan bo‘lsada, biroq, S. Yuldoshev, R.Karimov, Q.Nazarov, D.Normatova, G.Ro‘zmatova, M. Usmonov, S.Choriyev, X.Shayxova, S.Shermuhamedov, Q.Shodmonov, G.Qobulniyozova kabi olimlarning tadqiqotlarida yetuk ahloqiy shaxsni tarbiyalashga oid G’arb Uyg‘onish davri namoyondalarining falsafiy-axloqiy ta’limotlari o‘rganilgan

NATIJALAR VA MUHOKAMA

XVI asr fransuz adabiyoti milliy o‘ziga xoslikni shakllantirishda ulkan ro‘l o‘ynaganligi asoslanadi. Bu davr Margarita Navarrskaya, Kleman Maro, Pyer de Ronsar, Dyu Belle va nihoyat, o‘z davrining barcha muammolarini qamrab olgan Fransua Rablening “Gargantyua va Pantagruel” nomli asari, shuningdek, Montenning “Tajribalar” kabi asarlari va ularda ilgari surilgan g‘oyalarning ahamiyati nafaqat o‘ziga xosligigi bilan, balki o‘sha davr uchun, hech bir mubolag‘asiz, jahon adabiyotida o‘z o‘rniga egaligi bilan ham qiymatlidir.

Montenning falsafiy qarashlarining eng muhim xususiyatlaridan biri uning “Tajribalar” asari quruq sxolastikadan iborat bo‘lgan falsafiy mulohazalardan va qarashlardan keskin farq qiladi. Uning falsafiy qarashlarining asosida “Inson” va “Men” ning asl mohiyatini ochish yotadi. Ana shu jihati bilan uning hayotiyligi o‘zini namoyon qiladi. Chunki insonning qiziqishlari, intilishlari, yurish turishlari, turmush tarzlari mushohada qilinadi. Bu esa uning asarlarining hayotiyligini ta’minlaydi. Montenning “Tajribalar” asarini o‘rgangan Volter “Montenning fikr mulohazalari tarqoq, lekin u eng donishmand faylasuf”[3;185], deb ta’rif bergan edi.

Dunyo doimiy ravishda o‘zgarib turishi va inson uni tashkil etuvchi element ekanligi sababli, u doimo o‘zgarib turadi. Monten insonni buyuk kuch va hurmat bilan ajablantiradigan sirli mavjudot sifatida qabul qilmaydi. Shuningdek, u inson bilan bog‘liq mavjud haqiqatni fojiali idrok etishga intilmaydi. Uning fikriga ko‘ra, inson “hayratlanarli darajada behuda, chindan ham o‘zgaruvchan va abadiy o‘zgaruvchan jonzot”, “u qanday kurakda turmaydigan so‘zlar bilan ifodalash zarurati bo‘lsa, shunchalik kulgili”, “farslar (ya’ni - qo‘pol hazil) dagidek hazilkash” va hokazo. Insonni doimiy o‘zgaruvchan mavjudot sifatida tushunish uchun tajriba zarur. Bular – “o‘z ustidan amalga oshirilgan tajribalar” yoki “o‘z-o‘zi uchun uyushtirilgan tajribalar”[4;242]. Monten o‘zining tavsiflariga muvofiq ravishda, “jamiyat g‘oyalari evolyusiyasini tahlil qilish imkoniyatini berish istagiga ishora qiladi. U bu o‘zgarish jarayonini mustaqil ravishda kuzatib borish istagi haqida bo‘ladi”[5;192].

Mutafakkirning fikriga ko‘ra, tashqi dunyo teatrning sahnasimon ko‘rinishi bo‘lib, u insonning ichki dunyosini, uning ruhini oydinlashtirishga hissa qo‘shishi mumkin. Uning “Tajribalar” asarining asosiy mohiyati “ruhimizning sarg‘ish yo‘llarini izlash, uning qorong‘u tubiga kirib borish, u yoki bu son-sanoqsiz eng kichik harakatlarini payqash – bu juda qiyin vazifa, bu bir qarashda tuyulishi mumkin bo‘lganidan ancha qiyinroq. Bu kasb yangi va g‘ayrioddiy bo‘lib, bizni kundalik hayot faoliyatidan, eng keng tarqalgan ishlardan chalg‘itadi. Bir necha yillardan buyon, mening barcha fikrlarim o‘zimga qaratilgan, chunki men faqat o‘zimni o‘rganaman va tekshiraman, agar boshqa narsani o‘rgansam, bu kutilmagan tarzda o‘zimga tatbiq etish, aniqrog‘i, o‘z vujudimga kiritish demakdir”[6;198-199].

Shuni ta’kidlash kerakki, Mishel Monten insonning o‘ziga xos yashash nazariyasini yaratdi, u o‘zining “Tajribalar” asarida mujassam bo‘lgan va uning idrokini aks ettirdi, shuningdek, borliqning barcha ekzistensial muammolarining sabablarini ochib berdi. Mutafakkir insonning barqaror va bir xil g‘oyasini tuzishning butun qiyinchiligini angladi, shu bilan uepikureizm va transsendental skeptisizm kabi tamoyillarni qo‘llash orqali borliqning avtonom tabiatini asoslab berdi. Monten odamlarning holatlarini, fazilatlari va xususiyatlarini o‘rganishning o‘ziga xos uslubini qo‘llagan bo‘lib, u o‘z-o‘zidan aniq introspektivlikni, boshqalarni sezgir kuzatishni, voqyea-

hodisalarni hayotini rivojlantirgan va “kitobiy tasavvur” ehtiyotkorligi bilan taqqoslangan. Faylasufning o‘ziga xos unikal yondashuvi, uning shaxsiyati haqida hikoyaga murojaat qilgan holda, inson hayoti haqida hikoya qilishga urinish bilan bog‘liq. Uning ta’kidlashicha, bu o‘ziga xos fuqaro, ammo umuman olganda shunchaki kimdir emas, balki o‘zi - Homo Ordinalisdir (oddiy inson), efemer ijod natijasi emas.

Fransuz mutafakkiri faylasuf Volter Monten g‘oyalarini qo‘llab-quvvatlovchi sifatida, o‘zining tasviri bilan bog‘liq bo‘lgan mutafakkirning g‘oyasi juda zo‘r ekanligini ta’kidladi, chunki oxir-oqibat u odamni umuman tasvirlay oldi. Ammo, Montenning o‘zi ta’kidlaganidek, eng katta qiyinchilik o‘z-o‘zini tavsiflash unga juda katta foyda keltiradi.

Insonning hissiy dunyosini muallif vijdonga qarshi zo‘ravonlik, davlat va cherkov ma’murlari ta’siriga qarshi bahs argumenti sifatida yuritadi. Muallif bu adolat va insonparvarlikka intilishdir deydi. Uning fikriga ko‘ra, axloqni qat’iy va o‘ziga xos qoidalar umumiyligiga aylantirmaslik kerak. Qanday bo‘lmasin, u haqiqat bilan belgilanadi va axloqiy subyekt tomonidan amalga oshiriladigan harakatlar, davlat va cherkov hokimiyatining ta’siri natijasi bilan ifodalanadi.

“O‘zimga qanday qarashimga qarab, men o‘zimda ham uyatchanlikni, ham jur’atsizlikni, ham iffat, ham buzuqlik, suhbatdoshlik va sukunat; mehnatsevarlik va noziklik, ham ixtiro, ham ahmoqlik, ham g‘amgin, ham yaxshi tabiat, ham yolg‘on, ham haqiqat, ham olimiylik, ham jaholat, ham saxovat, ham ochko‘zlik va isrofgarchilikni topaman. O‘zini sinchkovlik bilan sinab ko‘rgan har bir inson, o‘zida va hatto hukmlarida bu beqarorlik va nomuvofiqlikni kashf etadi. Men o‘zim haqimda oddiy, to‘liq va puxta hech narsa deya olmayman. Qarama-qarshi so‘zlar birikmasisiz o‘zimni bir so‘z bilan aniqlay olmayman”[7;23], - degan xulosaga keladi.

Mutafakkir inson hayoti ko‘p qirrali va yaxlit bo‘lishi kerakligini, uning to‘liq shartli hayoti doirasida muqarrar bo‘lgan quvonchni ham, zavqni ham, azob-uqubatlarni ham o‘z ichiga olishi kerakligini ta’kidlaydi: “Azob-uqubatlar ham inson hayotida o‘z o‘rnini egallashi kerak. Inson har doim og‘riqdan qochmasligi va har doim zavq olishga intilmasligi kerak”[8;191].

Aniqlangan faktga asoslanib, Monten tomonidan tutilgan pozitsiyani ko‘rsatish lozimdir. Uning aytishicha, haqiqiy faylasuf hayotni barcha murakkabliklari bilan qabul qilishi, tana va ruh azoblariga yetarlicha bardosh berib, o‘zining yer yuzidagi taqdirini jasorat bilan bajarishi kerak. Muallif o‘z asarlarida dehqonlar hayotini namuna sifatida keltirgan: “Menga eng kam noloyiq narsa, soddaligi tufayli oxirgi o‘rinni egallagan sinf bo‘lib tuyuladiganlar; boz ustiga, ularning hayoti menga eng tartibli bo‘lib tuyuladi: dehqonlar axloqi va nutqlari, qoida tariqasida, qasamyod qilgan faylasuflarimiz axloqi va nutqlaridan ko‘ra haqiqiy falsafaning ko‘rsatmalariga ko‘proq mos keladi”[9;399].

Insonning fazilatlarini, uning holatini tavsiflovchi Montenning amaliy axloq nazariyasi muammosi shundaki, u burjua jamiyatining mafkuraviy nuqtai nazari doirasida bo‘lib, o‘ziga xos mavzuni umuminsoniy axloqiy subyektga yaqinlashtirish uchun yanada kengayishi mumkin emas, u xususiy manfaatlarni birlashgan manfaatlarga o‘tish muammosini hal qilishda yordam beradigan aniq mavzuni umuminsoniy axloqiy subyektga yaqinlashtirish uchun yanada keng tarqalishi mumkin emas. Monten asosiy qarama-qarshi vaziyatda asosiy yo‘lni axloqiy mavzuni shaxsiy, ichki va ijtimoiy, tashqi kabi qismlarga ajratishida ko‘radi.

Montenning asosiy dasturiy pozitsiyasi quyidagicha “Keling, barcha fikr va niyatlarimizni o‘zimizga va o‘z manfaatimizga qarataylik” degan shior bilan sharhlangan. Bu o‘z kelajagini qisman havf bilan idrok etadigan insonning mahalliycha ozodligi shiori sifatida talqin qilinishi kerak. Muallif bir tomonda bo‘lgan axloqiy subektivlik va erkinlikning asosiy qarama-qarshiligini, ikkinchi tomondan esa, burjuaziya jamiyati shakllanishi doirasida rivojlanayotgan insonning haqiqiy xulq-atvorini namoyish qiladi.

XULOSA

Yevropa Uyg‘onish davrining eng yirik mutafakkiri, taniqli jamoat va siyosiy arbobi Mishel Monten o‘z davrining adabiy-falsafiy va lingvomadaniy fikrining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatgan va u Uyg‘onish davrining so‘nggi gumanisti va yangi davrning birinchi axloqshunosi hisoblanadi. Alloma qomusiy mutafakkir sifatida ham nazariy ham kognitiv muammolarni hisobga olgan holda antik davrda shakllangan an’analarni rivojlantirishni davom ettirgan.

Monten “Tajribalar” asarining asosiy mohiyati insonni o‘zi anglash uchun o‘ziga va o‘z ongiga tajribalar o‘rnatishga urinishdan iborat. Axir, inson o‘zining asosiy prinsipida narsalarning mohiyatini bilmaydi; “agar biz narsalarni qanday bo‘lganligini bilsak, ularni xuddi shunday qabul

qilgan bo‘lar edik”[10;271]. Aql-idrok shubhalar bilan doimiy o‘zaro aloqada ishtirok etish bilan birga, o‘z-o‘zidan chekinib, mavjud bo‘lgan barcha narsalarni tushunishga intiladi.

Xulosa qilib aytganda, Montenning inson mohiyatiga oid qarashlari yangi davr ruhiyatiga mos tushadigan hamda bu davrda o‘ziga xos shaxsni tarbiyalashga qaratilgan edi. Axloqiy qoidalar insonlar tomonidan unga bo‘ysunish uchun yaratilgan bo‘lsada, biroq undan o‘zib ketish yoki aylanib o‘tish holatlari insonni bora bora tubanlikka olib borishini qayd etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Choriyev A., Choriyev S. Renessans davri Yevropa falsafasi.- Qarshi,QarDU, 2010. –B.11 (Choriyev A., Choriyev S. Renaissance European philosophy. - Karshi, KarSU, 2010. -pp.11).
2. Шадманов К. Английская духовность и язык. Дюссельдорф: Изд-во Lambert, 2015. –С.74 (Shadmanov K. Angliyskaya dukhovnost i yazyk. Dusseldorf: Izd-vo Lambert, 2015. - pp.74).
3. Норматова Д.Э. Мишель Эйкем Де Монтеннинг ижтимоий-ахлоқий қарашлари // НамДУ илмий ахборотномаси - Научный вестник НамГУ, 2019 йил 10-сон. -Б.185 (Normatova D.E. Socio-ethical views of Michel Eykem De Montaigne // NamDU scientific bulletin - Nauchnyy vestnik NamGU, issue 10, 2019. - pp.185).
4. Монтень М. Опыты. Книги 1,2. Издание подготовили А.С. Бобович, Ф.А. Коган-Бернштейн, Н.Я. Рыкова, А.А. Смирнов. 2-е издание. Ответственный редактор Ю.Б. Виппер. - Москва:«Наука», 1979.-С.242 (Montaigne M. Opyty. Book 1,2. Izdanie podgotovili A.S. Bobovich, F.A. Kogan-Bernstein, N.Ya. Rykova, A.A. Smirnov. 2-e izdanie. Otvetstvennyy editor Yu.B. Whipper. - Moscow: "Science", 1979.- pp.242).
5. Савицкий С. Праздность и свобода по Монтеню // Философско-литературный журнал Логос. – 2019. – Т. 29. – № 1(128). – С.192 (5. Savitsky S. Prazdnost i svoboda po Montenu // Philosophical and literary magazine Logos. - 2019. - T. 29. – No. 1(128). - pp.192).
6. Монтень М. Опыты. Книги 1,2. Издание подготовили А.С. Бобович, Ф.А. Коган-Бернштейн, Н.Я. Рыкова, А.А. Смирнов. 2-е издание. Ответственный редактор Ю.Б. Виппер. - Москва:«Наука», 1979.-С.198-199 (Montaigne M. Opyty. Book 1,2. Izdanie podgotovili A.S. Bobovich, F.A. Kogan-Bernstein, N.Ya. Rykova, A.A. Smirnov. 2-e izdanie. Otvetstvennyy editor Yu.B. Whipper. - Moscow: "Science", 1979.- pp.198-199.).
7. Montaigne M. Les Essais / edition de Pierre Villey. – Paris.: Presses Universitaires de France, 1988. - L. I. - pp.21-23.
8. Монтень М. Опыты. Подготовили А.С. Бобович, ф. А. Коган-Бернштейн, Н. Я. Рыкова и А. А. Смирнов. Т. I—III. - Москва..:Наука, 1958—1960. - С.191(Montaigne M. Opyty. Podgotovili A.S. Bobovich, f. A. Kogan-Bernstein, N. Yes. Rykova and A. A. Smirnov. T. I-III. - Moscow..: Nauka, 1958-1960. - pp.191).
9. Монтень М. Опыты. Подготовили А.С. Бобович, ф. А. Коган-Бернштейн, Н. Я. Рыкова и А. А. Смирнов. Т. I—III. - Москва..:Наука, 1958—1960. -С.399 (Montaigne M. Opyty. Podgotovili A.S. Bobovich, f. A. Kogan-Bernstein, N. Yes. Rykova and A. A. Smirnov. T. I-III. - Moscow..: Nauka, 1958-1960. -S.399.) Smirnov. T. I-III. - Moscow..: Nauka, 1958-1960. - pp.399).
10. *Монтень М. Опыты. Книга 3. Издание подготовили А.С. Бобович, Ф.А. Коган-Бернштейн, Н.Я. Рыкова, А.А. Смирнов. 2-е издание. Ответственный редактор Ю.Б. Виппер. - Москва:«Наука», 1979. –С.271 (Montaigne M. Opyty. Kniga 3. Izdanie podgotovili A.S. Bobovich, F.A. Kogan-Bernstein, N.Ya. Rykova, A.A. Smirnov. 2-e izdanie. Otvetstvennyy editor Yu.B. Whipper. - Moscow: "Nauka", 1979. – pp.271).*
11. Курбонов У. ПУТЬ ПОСТИЖЕНИЯ ЧЕЛОВЕКОМ САМОГО СЕБЯ КАК КЛЮЧЕВОЙ ПАФОС «ОПЫТОВ» М. МОНТЕНЯ //ILMIY AXBOROTNOMA. – С. 62 (Kurbanov U. PUT POSTIJENIYA CHELOVEKOM SAMOGO SEBYA KAK KLYUCHEVOY PAFOS "OPYTOV" M. MONTENYA //SCIENTIFIC BULLETIN. - pp. 62).
12. Umidzhon K. European renaissance and Michelle Montaigne: the way of man's understanding himself //Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філософія, культурологія, соціологія. – 2019. – №. 18. – С. 50-57.
13. Kurbanov U. MICHEL DE MONTAIGNE ON THE EXPERIENCE OF SELF-KNOWLEDGE //Conferencious Online. – 2021. – С. 39-41.
14. Umidjon K. " EGO" OF MONTAIGNE THROUGH PERSONALLY CONSTITUTED INTERNAL EXPERIENCE //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 9. – С. 105-110.
15. Alikulov X., Haqqulov N. Q. Spiritual maturity and philosophical thinking dependence of development //ISJ Theoretical & Applied Science. – 2020. – Т. 4. – №. 84. – С. 164-167.
16. Сафаров А. И., Хаккулов Н. К. Свойственные качества совершенному человеку в суфизме //Современная наука как социально-политический фактор развития государства. – 2019. – С. 48-50 (Safarov A. I., Xakkulov N. K. Characteristic qualities of a perfect person in Sufism // Modern science as a socio-political factor in the development of the state. - 2019. - pp.48-50).